

Koreański mesjanizm *minjung.*

Glossa do 28. teki „Pressji”

Piotr Popiołek

Teologia wyzwolenia kojarzy się z Ameryką Południową i kontrowersjami, jakie tam wywotała. Z pewnymi zastrzeżeniami niektórzy mogą spróbować zaliczyć do niej także teologię postępu, przez długi czas wspieraną przez Jürgena Moltmanna, *Theologie nach Auschwitz* Jean-Baptista Metz, teologię czarnych czy teologię *queer*, teraz tak popularną w anglojęzycznym świecie teologicznym. Na gruncie polskim można zasugerować, by jako teologię wyzwolenia traktować idee solidarności zawarte w myśli Jana Pawła II czy Józefa Tischnera. Sam termin „teologia wyzwolenia” wydaje się w dyskursie teologicznym stygmatyzujący, sugeruje bowiem pewne nieprawidłowości i odstępianie od ortodoksyjnej nauki Kościoła, dlatego też jest niechętnie używany.

Choć teologia wyzwolenia budzi zainteresowanie, istnieje niezwykle mało opracowań podejmujących ten temat w teologicznym dyskursie Wschodu. Atmosfera postkolonialna, wszechobecna bieda, niski poziom życia, olbrzymie różnice społeczne, powiększające się różnice między najuboższymi i najbogatszymi, pogłębiane jeszcze surowością i bezdusnością rządu, kapitalizmem i uprzedmiotowieniem ludności zarówno przez władze,

jak i obcy kapitał, doprowadziły do skryzlowania się pośród niewielkiej liczby chrześcijan myśli teologicznej, mogącej uchodzić za teologię wyzwolenia, ale – w przeciwieństwie do teologii latynoamerykańskiej – wolnej od wpływu marksizmu. Z tego powodu często zamiast terminu „teologia wyzwolenia” stosuje się termin „teologie Trzeciego Świata”.

Mikroteologia *minjung*

Charakterystyczne dla tych mikroteologii (teologii kontekstualnych) jest to, że starają się one być przewodnimi narracjami teologicznymi, odpowiadając na konkretne potrzeby społeczeństwa, określając aktualną sytuację jako moment historyczny, w którym rozgrywa się walka między dobrem a złem. Teologia *dalit* w Indiach, teologia *minjung* w Korei, teologia Choan Seng Songa, teologia bólu Boga Kitamoriego, Water Buffalo Theology Koyamy – są to jedne z wielu, a zarazem najbardziej charakterystyczne i reprezentatywne azjatyckie mikroteologie. Wszystkie one powstały w warunkach misyjnych, odpowiadając na konkretne problemy społeczne. W świecie zachodnim znane są głównie dzięki anglojęzycznym publikacjom, wydawanym głównie przez braci

z Maryknollu czy, choć już w mniejszym stopniu, Christian Conference of Asia.

Analizowana w niniejszym artykule teologia *minjung* znana jest szczególnie w kręgach reformowanych i wspólnoty luterńskiej, posiadała także (szczególnie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych) prominentnych katolickich przedstawicieli. Można powiedzieć, że została ona odkryta dla świata zachodniego, a przede wszystkim dla teologii niemieckiej, przez Jürgena Moltmanna przebywającego kilka miesięcy w Republice Korei, gdzie poznał środowiska akademickie i głównych

Eschatologia i nauka społeczna dawaty Koreańczykom nadzieję

twórców tej teologii w momencie jej narodzin podczas niestawnych rządów Park Chung Hee.

Teologia *minjung* była konsekwencją narastającego już od wielu wieków niezadowolenia i frustracji ludu Korei (poczynając od konfucjańskich rządów Yi, okupacji japońskiej, zmagania o niepodległość i demokrację). Od początku misji w Korei nauka chrześcijańska była wytchnieniem i alternatywą dla stylu życia proponowanego przez wspierany przez rząd neokonfucjanizm. Kolejne lata to okupacje przez Imperium Japonii, wyniszczająca wojna koreańska, przewroty wojskowe, które w znacznym stopniu odbierały nadzieję na lepsze jutro. Chrześcijańska eschatologia i nauka społeczna oparta na Nowym Testamencie dawaty Koreańczykom nadzieję i obietnicę lepszej przyszłości. Według Spencera Palmera (1967) to właśnie działalność Kościoła katolickiego przyczyniła się do powstania na Dalekim Wschodzie milenarystycznych „pseudo-religii”, takich jak Tonghak czy Taiping. To, co zdawał się dyskredytować Palmer w dalekowschodnim chrześcijaństwie – zbytnią kontekstualność, synkretyczność i milenarystyczny charakter, zdają się sobie chwalić sami koreańscy teologowie *minjung*.

Okres rządów Parka to czas konstytuowania się tożsamości *minjung*. Wpływ na to miały chrześcijańskie misje działające wśród farmerów i robotników. Bardzo często wspólnoty, takie jak Miejska Misja Przemysłowa, zapewniały wsparcie uciskanym przez rząd pracownikom. Organizowały również wiele spotkań i czytań biblijnych, i to właśnie w trakcie nich wyznawcy zaczęli postrzegać swoją egzystencję w kontekście wydarzeń biblijnych.

Jezus i tłum

Najlepiej scharakteryzować teologię *minjung* jako swoistą hermeneutykę teologiczną, w której tak kluczem, jak i przedmiotem analizy jest sytuacja egzystencjalna *minjung* (ludu, społeczności, tłumy) oraz postać Jezusa Chrystusa. Problemem jest to, że nie da się jednoznacznie ustalić, czy to Chrystus ma być kluczem, według którego interpretujemy sytuację *minjung*, czy odwrotnie – wydaje się, że każdy z teologów ma odmienne zdanie. Co więcej, dla niektórych teologów, takich jak Ahn Byung-mu, *minjung* jest czymś więcej jak tylko symbolem Jezusa Mesjasza. Niżej przedstawię kilka ważniejszych propozycji rozumienia teologii *minjung*.

Podwaliny pod rozumienie teologiczne pojęcia *minjung* dają prace Ahn Byung Mu, wybitnego koreańskiego biblisty i ucznia Rudolfa Bultmanna. Jako jeden z pierwszych teologów, głównie przez egzegezę Ewangelii św. Marka, wskazał na podobieństwo między koreańskim *minjung* a biblijnym *ochlos*, oraz jego relacje z Jezusem, która jest kluczowa dla tej Ewangelii. Ahn w przeciwieństwie do swojego nauczyciela uważał, że w Ewangelii Marka wyeksponowany jest nie tylko Chrystus kerygmatyczny, lecz przede wszystkim Jezus historyczny. Ewangelia ta ma prosty, ludowy styl i bardzo dokładnie opisuje relacje między Jezusem a *ochlos*, co ma świadczyć

o tym, jak bardzo starano się ukazać relację Jezusa z ludem, który jest adresatem Dobrej Nowiny.

Ahn w swoich pracach idealizuje *ochlos*, zwracając uwagę przede wszystkim na to, że Jezus nigdy go nie karci. Owszem, na lud-*ochlos* składają się grzesznicy, ale jest to dla niego grzech społeczny, stanowiący podstawę wykluczenia z życia społecznego ówczesnej wspólnoty żydowskiej.

Na *ochlos* składają się grzesznicy, celnicy, chorzy, kobiety i dzieci – wszyscy, którzy nie mogą w pełni uczestniczyć w życiu wspólnoty. Ze względu na tę różnorodność nie można jednoznacznie zdefiniować tego terminu, wyznaczyć jednej konkretnej klasy czy pozycji społecznej (Ahn 1983: 145). U Marka *ochlos* jest definiowany w sposób relacyjny (wobec Jezusa, wobec władz), nie można uznać go za konkretną, określoną grupę (tamże: 150). Jest on definiowany poprzez swoją egzystencję. Stanowi on przeciwieństwo ówczesnych elit politycznych i religijnych, jest dla niego anty-Jerozolimą (tamże: 144). Wydaje się, że według Ahna główna opozycja nie istnieje między Atenami a Jerozolimą, lecz między Galileą a Jerozolimą. Jezus był z Nazaretu, urodził się w Betlejem, pochodził z *ochlos*, z tłumu opisanego przez św. Marka.

Czym jest *minjung*?

Słowo „*minjung*” potocznie może oznaczać tyle co lud, zbiorowość, społeczność czy tłum. Od strony czysto etymologicznej „*min*” to ludzie, a „*jung*” to zbiorowość. Współczesny teolog Kim Yong-bock podkreśla, że termin ten należy odróżniać od maoistowskiego *inmin* (chin. *renmin*), czyli lud-proletariat. Proletariat reprezentuje konkretną klasę społeczną, jest pojmowany w kategoriach materialistycznych, *minjung* natomiast powinien być rozpatrywany zarówno od strony materialnej, jak

i duchowej. Powinien być zawsze postrzegany w opozycji do panującej władzy.

Jedną z głównych tez teologii *minjung* jest to, że *minjung* ma się stawać podmiotem historii. *Minjung* nigdy nie jest aktualnie i rzeczywiście tym podmiotem, ale jest to jego sposób realizacji. Proletariat staje się podmiotem historii w sposób realny poprzez dyktaturę. *Minjung* upatruje swojego zwycięstwa w eschatologicznej przyszłości, a jego trwanie to ciągła, nieustająca praca i zmaganie się z opresyjnym systemem. Do tego jednak konieczna jest samoświadomość tożsamości *minjung*. Trzeba umieć rozpoznać swoją sytuację egzystencjalną jako *minjung*. Przez misje chrześcijańskie wśród robotników, farmerów, studentów, przez wspólne czytanie Biblii, wielu Koreańczyków w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w ten sposób odkryło swoją tożsamość *minjung*.

Ahn twierdzi, że całe Pismo Święte należy interpretować w wymiarze historycznym, uwzględniając aktualną sytuację egzystencjalną. Dla Ahna niemiecka teologia była zbyt pasywna, brakowało jej dynamiki i działania. A Pismo Święte wzywa do działania. Ewangelia Marka nie jest po prostu biografią Jezusa, jest społeczną biografią *ochlosu*. Wydarzenie Jezusa jest dla niego równorzędnie z wydarzeniem się *minjung*. Przez uczestnictwo w tym wydarzeniu mamy bezpośrednią styczność z Jezusem. Ze względu na tę swoistą hermeneutykę, niektórzy teologowie, tacy jak Kwon Jin-kan, zarzucają Ahnowi zbyt dużą identyfikację Jezusa z *minjung*. W swoich nowszych pracach Kwon Jin-kan zaproponował bezpieczniejsze rozwiązanie niż Ahn: *minjung* jest mianowicie symbolem Jezusa. Ubodzy i represjonowani odsyłają do historycznego Jezusa, jednak Kwon jednoznacznie wskazuje, że nie są z nim tożsami. *Minjung* są nadal grzesznymi ludźmi, chciwymi i kłamliwymi, jak każdy inny (Kwon Jinkwan 2010: 162). Przed zbytym absolutyzowaniem *minjung*, przed egzaltacją przestrzega również Kim (1983: 186). Wydarzenie

Jezusa i wydarzenie się *minjung* możemy rozumieć w sposób analogiczny, jako metafory.

Wszyscy teologowie *minjung* podkreślają niemożność jednoznacznej identyfikacji *minjung* z konkretną klasą społeczną czy grupą osób. Jest to płynny termin określający pewną wielość osób w określonej sytuacji egzystencjalnej. Jednego dnia można należeć do *min-*

Trzeba umieć rozpoznać swoją sytuację egzystencjalną jako *minjung*

jung, drugiego można być tyranem. Kluczowa jest protagonistyczna rola *minjung*, przeciwstawiona władzy (religijnej, politycznej, ekonomicznej itd.). Jest to podstawowa hermeneutyka *minjung*. Należy postrzegać historię przez *minjung*, przez biografie i narracje dramatu ludzi. Metafora teatru, z której często korzysta Kim, wydaje się w tym kontekście jak najbardziej trafna. *Minjung* jest stałym elementem historii, nigdy nie może go zabraknąć: „Królestwa, dynastie i państwa powstają i padają, ale *minjung* pozostaje jako konkretna rzeczywistość w historii, oglądając powstawanie i upadki kolejnych rządów” (Kim 1983: 183).

Mesjanizm *minjung*

Dla pierwszego pokolenia teologów *minjung* mesjańska rola *minjung* nie podlegała dyskusji. Co więcej, uznawali oni, że mesjańskie pragnienia są wpisane w ludzką naturę, manifestują się stale w historii we wszystkich kulturach. Kim (1983) rozróżnia sześć różnych mesjanizmów, które można podzielić na dwie przeciwstawne grupy:

Kim (1983) w historii Korei odnajduje cztery tradycje mesjanistyczne: (1) buddyzm maitreya z czasów panowania dynastii Silla; (2) opowieść o Hong Kil-dong, której bohater część swojego życia spędza jako bandyta zabierający bogatym i oddający biednym (bohater ten ostatecznie zamieszkuje na wyspie, gdzie panuje utopijny ustrój społeczny); (3) tonghak, prawdziwie koreańska religia mesjanistyczna powstała w XIX wieku, która doprowadziła do powstań chłopskich w 1895 roku i miała swój udział w niepodległościowym Ruchu 1 Marca w 1915 roku; (4) mesjanizm chrześcijański, który miał najsilniejszą moc oddziaływania w XX wieku.

Według Kima chrześcijański mesjanizm, jako najpełniejszy, można zrozumieć przez przeciwstawienie go niedoskonatemu politycznemu mesjanizmowi. Wyróżnia on pięć politycznych mesjanizmów, dwa tradycyjne – buddyjski i konfucjański, oraz trzy zewnętrzne – japoński ultranacjonalizm, północno-koreański komunizm (powstały przez ingerencję ZSRR) oraz rządy technokratyczne z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Wszelkie te ruchy odznaczają się manicheistycznym podziałem świata na dobrych nas i złych przeciwników, których trzeba za wszelką cenę zniszczyć (Kim 1983: 188–189).

Polityczny mesjanizm jest postrzegany jako całkowicie szkodliwy dla chrześcijaństwa. Bezwzględnie panujący władca, który nie jest jednocześnie sługą, nie ma swojego miejsca w Królestwie Bożym. Trzy zewnętrzne mesjanizmy wymienione przez Kima charakteryzowały się bezwzględnym posłuszeństwem i lojalnością wobec jednostki – Cesarza, przywódcy komunistycznego

mesjanizm sity	mesjanizm Jezusa
mesjanizm władców	mesjanizm <i>minjung</i>
mesjanizm polityczny	mesjańska służba

i militarystycznego rządu. Zarówno Kim, jak i Kwon sugerują, że w ponowoczesności to miejsce zajęły międzynarodowe organizacje, rządy państw takich, jak Rosja i USA oraz międzynarodowe korporacje.

Kim wykazuje niewystarczalność mesjanizmów wymienionych w pierwszej kolumnie tabeli. Według niego jakakolwiek forma władzy powinna być podporządkowana Jezusowi Mesjaszowi. Jezus przez służbę i krzyż, przez całkowite poświęcenie ustanowił swoje panowanie nad światem. Wszelka forma władzy, która nie jest oparta na służbie, *de facto* opiera się w mniejszym lub większym stopniu na gwałcie i przemocy.

Według koncepcji Ahna eschatologiczna treść przekazu Jezusa polegała przede wszystkim na odwróceniu hierarchii panującej w tym świecie. W swej egzegezie Pisma Świętego, a w szczególności Ewangelii Marka, ustalił, że radykalne odwrócenie pozycji stanowi kluczowy element tego przekazu (Küster 2011: 5). Na podstawie takich działań Jezusa jak uzdrowienia opętanego, trędowatego i paralytyka wykazuje on, że jednym z ważniejszych elementów nauki Jezusa jest przywrócenie ludziom należnych im praw, umożliwienie im powrotu do społeczeństwa (Ahn 1983: 146). Trędowaty po uzdrowieniu musiał iść do świątyni pokazać się kapłanowi i złożyć ofiarę według zwyczaju (Mk 1: 44) – po to, by mógł w pełni powrócić do wspólnoty. Przepowiadanie Królestwa Bożego to przepowiadanie świata, w którym każdy zostanie przywrócony do miejsca, do którego przynależy. Jest to całkowita wolność od ziemskiego systemu opartego na przemocy i poddaniu.

Dopóki Królestwo Boże nie zaistnieje na ziemi, dopóty *minjung* będzie się zmagato z brutalną rzeczywistością. Przez swój niedookreślony status, swoją niepełną podmiotowość, przy jednoczesnej frustracji związanej z uprzedmiotowieniem i świadomością pod-

porządkowania, *minjung* jest przez cały czas w stanie zawieszenia. *Minjung* widzi siebie jako podmiot historii, chce być uznany jako podmiot historii, ale jeszcze nim nie jest. Jest w stanie „eschatologicznego oczekiwania”, pomiędzy „już” a „jeszcze nie”. Ta podmiotowość realizowana jest w zmaganiach *minjung* z rzeczywistością (Kim 1983). Aktywność *minjung*, działanie, jest jego konstytutywnym elementem.

W przeciwieństwie do postmodernistycznych rozwiązań zajmujących się problemami mniejszości czy inności, teologia *minjung* prezentuje podejście bardziej holistyczne. Myśliciele postmodernistyczni kon-

Spółeczeństwo oparte na ekonomii minjung może powstać tu i teraz

centrują się na dekonstruowaniu rzeczywistości, wskazywaniu pęknięć i wad systemu. Teologia *minjung* nie skupia się tylko i wyłącznie na krytyce, nastawiona jest na działanie i ukierunkowana jest na przyszłość. Według Kwona (2008) właśnie ten aktywizm, celowość, holizm sprawia, że oferuje ona znacznie więcej niż postmodernistyczne rozwiązania. Teorie postmodernistyczne, jedynie dekonspirujące współczesne wady systemu, są bezpłodne.

Realizacja Królestwa Bożego ma nastąpić przez wskrzeszenie wszystkich ludzi (*minjung*) oraz nastanie sprawiedliwości – koinonii, shalom (Kim 1983: 186). Nie chodzi tu jednak wyłącznie o zmartwychwstanie cielesne w tradycyjnie rozumianej przez nas eschatologicznej przyszłości. Zmartwychwstanie *minjung*, symbolizujące Chrystusa, dokonuje się również aktualnie w sferze duchowej, przemieniając dusze i umysły ludzi. Spółeczeństwo oparte na ekonomii *minjung* może powstać tu i teraz.

Kim jest jednym z tych teologów, którzy próbowali zakreślić pewną charakterystykę

ekonomii *minjung*. Przeciwstawiał ją zarówno kapitalizmowi, jak i socjalizmowi. Miała się ona opierać na koncepcji przymierza, opisanego w Piśmie Świętym przymierza Jahwe z Izraelem, odnowionego następnie w Jezusie. Opiera się ono na zaufaniu i oddaniu, a również na ochronie i zapewnieniu bezpieczeństwa. Powinno się również charakteryzować dynamiką wczesnego Kościoła, opisanego na kartach Nowego Testamentu, szczególnie w pismach św. Pawła.

Teologia *minjung* dziś

Wydaje się, że obecnie teologia *minjung* straciła swój mesjanistyczny impet. Zrezygnowała ze swojego mesjanistycznego i duchowego dziedzictwa na rzecz bardziej przyziemnego społeczno-ekonomicznego programu. Poza publikacjami teologów *minjung* na temat aktualnej sytuacji geo-

politycznej, ubóstwa i wyzysku, brakuje już prac o tak silnym teologicznym wydźwięku, tak innowacyjnych i oryginalnych jak te autorstwa Suh i Ahna.

Dzisiaj teologowie *minjung* starają się skupiać na globalnych problemach, zwłaszcza tych dotyczących południowej półkuli. Pojawia się też więcej przedsięwzięć ekumenicznych i międzyreligijnych, mających rozwiązywać wspólne problemy. Teologowie *minjung* prowadzą ożywiony dialog z teologami *dalit* oraz buddystami, czego wynikiem są liczne wspólne publikacje oraz konferencje.

Teologia *minjung* nie jest już dominującą teologią w Republice Korei, jednak jest wciąż obecna i reprezentowana zarówno przez teologów, jak i niektóre wspólnoty. Można zauważyć powolny wzrost zainteresowania tą teologią wśród młodych ludzi w Korei, szczególnie studentów.

Co dalej?

Już niedługo tekst o żydowskim mesjanizmie. Bo Polacy nie są odosobnieni w swoim mesjanistycznym szaleństwie.